

Bioforsk Rapport

Bioforsk Report

Vol. 4 Nr. 170, 2009

Skjøtselsplan for Tverrvassgården, Rana kommune

Annette Bär og Thomas H. Carlsen

Bioforsk Nord, Tjøtta

www.bioforsk.no

<i>Tittel/Title:</i> Skjøtselsplan for Tverrvassgården, Rana kommune
<i>Forfatter(e)/Author(s):</i> Annette Bär og Thomas H. Carlsen

<i>Dato/Date:</i> 7.12.2009	<i>Tilgjengelighet/Availability:</i> Åpen	<i>Prosjekt nr./Project No.:</i> 4210119	<i>Saksnr./Archive No.:</i>
<i>Rapport nr./Report No.:</i> 4 (170) 2009	<i>ISBN-nr./ISBN-no:</i> 978-82-17-00584-1	<i>Antall sider/Number of pages:</i> 28	<i>Antall vedlegg/Number of appendices:</i> 1

<i>Oppdragsgiver/Employer:</i> Per Pettersen/Rana kommune	<i>Kontaktperson/Contact person:</i> Per Pettersen/Astrid Nyseth
--	---

<i>Stikkord/Keywords:</i> kulturlandskap, slåttemark, skjøtsel, vegetasjonskartlegging	<i>Fagområde/Field of work:</i> Arktisk landbruk og utmark
---	---

Sammendrag:
 Skjøtselsplanen for Tverrvassgården i Rana kommune gir en beskrivelse av de botaniske verdiene og kommer med faglig funderte anbefalinger for restaurering og skjøtsel og baserer seg på feltbefaring med vegetasjonskartlegging sommeren 2009, tidligere og nåværende arealbruk, hevd, samt innspill fra driveren.
 Spesielt for Tverrvassgården er de svært artsrike slåtteengene som drives ekstensiv og på en tradisjonell måte med bakketørking og hesjing. I tillegg tas det vare på veikantene, og regelmessig slått har ført til artsrike utforminger. Deler av både slåttemark og veikantvegetasjon ble vurdert som nasjonal verdifulle.

<i>Land/Country:</i>	Norge
<i>Fylke/County:</i>	Nordland
<i>Kommune/Municipality:</i>	Rana kommune
<i>Sted/Lokalitet:</i>	Tverrvatn

Godkjent / Approved

Prosjektleder / Project leader

 Håkon Sund, Avd. leder

 Annette Bär

Forord

Skjøtselsplanen for Tverrvassgården ble utarbeidet på oppdrag fra Rana kommune på vegne av driverne Per og Tone Pettersen. Arbeidet er finansiert gjennom SMIL-midler.

Tverrvassgården ble befart av Annette Bär og Thomas Holm Carlsen i juli 2009. Under feltbefaring ble arealet vest om E12 vegetasjonskartlagt (se kart, Figur 1). Planen gir en beskrivelse av de botaniske verdiene og kommer med faglig funderte anbefalinger for restaurering og skjøtsel basert på vegetasjonskartlegging, tidligere og nåværende arealbruk, hevd og innspill fra driveren.

Vi vil takke Per og Tone Pettersen for utmerket vertskap, tid til felles befaring og informasjon om gården og arealbruk. Vi takker også Rana kommune v/Astrid Nyseth for oppdraget.

Tjøtta, 7.12.2009

Annette Bär
Prosjektleder

Innhold

1.	Sammendrag	4
2.	Innledning	5
3.	Områdebeskrivelse.....	6
3.1	Beliggenhet og områdeavgrensning	6
3.2	Generelle naturforhold	7
3.3	Arealbruk	7
3.3.1	Kulturlandskap	7
3.3.2	Bygninger	8
4.	Metode	10
4.1	Feltbefaring og kartleggingsmetoder	10
4.1.1	Datainnsamling.....	10
4.1.2	Kart og data	10
5.	Resultater	11
5.1	Vegetasjonstypekartlegging	11
5.1.1	Slåttemark	11
5.1.2	Kantarealer	14
5.1.3	Beitemark	16
5.1.4	Skog og kratt	16
5.1.5	Myrvegetasjon.....	18
5.2	Vegetasjonstyper og arealstørrelse	19
5.3	Viktige naturtyper for biologisk mangfold	21
5.3.1	Verdisetting av naturtyper.....	21
6.	Restaurering og skjøtsel	23
6.1	Overordnede mål	23
6.2	Utfordringer og viktige faktorer for anbefalte tiltak	24
6.2.1	Slåttemark	24
6.2.2	Kantvegetasjon	24
6.2.3	Beite med sau	25
6.3	Anbefalte skjøtselstiltak	25
7.	Referanser.....	27
8.	Vedlegg	28

1. Sammendrag

Skjøtselsplanen for Tverrvassgården i Rana kommune gir en beskrivelse av de botaniske verdiene og kommer med faglig funderte anbefalinger for restaurering og skjøtsel. Planen baserer seg på feltbefaring med vegetasjonskartlegging sommeren 2009, tidligere og nåværende arealbruk, hevd og innspill fra driveren.

Spesielt for Tverrvassgården er de svært artsrike slåtteengeene som drives ekstensiv og på en tradisjonell måte med bakketørking og hesjing. I tillegg skjøttes veikantene gjennom regelmessig slått som har ført til artsrike utforminger. Deler av både slåttemark og veikantvegetasjon ble vurdert som nasjonal verdifulle i henhold til kriteriene fra handlingsplanen for slåttemark og DN håndbok 13 for verdifulle naturtyper for biologisk mangfold (DN 2006, 2009b).

Planen anbefaler å videreføre drift av ekstensiv slåttemark på samme måten som de arealene som i dag allerede slås i tillegg til noen arealer på nordenden som ønskes ryddet og tatt i bruk igjen. Vårbeite med sau i hele området og på arealer nær gården i hele beitesesongen hjelper til å holde landskapet åpent. Gamle kjøreveier for hest skal restaureres ved rydding av skog med tanke på bevaring av kulturspor i området.

2. Innledning

Tverrvassgården fikk tildelt Nordland fylkes kulturlandskapspris i 2006 og ble nominert til nasjonal kulturlandskapspris i 2009. I begrunnelsen for nomineringen som finnes på Fylkesmannen sin hjemmeside sies det at "Tone og Per Pettersen har gjennom stor innsats de siste 8 årene restaurert fjellgården Tverrvatnet i Rana fra en falleferdig plass til et helhetlig kulturmiljø der både bygninger, gammel slåtte- og beitemark, gårdens historie og gjenstander blir tatt vare på. Plassen forteller besøkende hvordan livet på gården artet seg dengang Tverrvatnet var et viktig stoppested for reisende med hest over fjellet mellom Sverige og Norge. Gårdstunet med redskaper og verktøy, samt jordene rundt, gir de besøkende en fin innføring i lokal landbrukshistorie som nå er i ferd med å gå i glemmeboken" (Fylkesmannen i Nordland 2009).

Til tross for nomineringen har ikke området blitt systematisk kartlagt før og det var et ønske om å registrere de botaniske verdiene og lage en skjøtelsesplan for kulturlandskapet. Måten Per Pettersen har restaurert og driver slåttemarker på, samtidig som han tar vare på veikantvegetasjonen har stor betydning for artsmangfoldet. Slike ekstensiv drevne slåttemarker uten bruk av kunstgjødsel og innsåing av høyproduktive grasarter er i dag sjelden og det kan være svært artsrike og huse mange sjeldne arter. Slåttemarker regnes som truet naturtype.

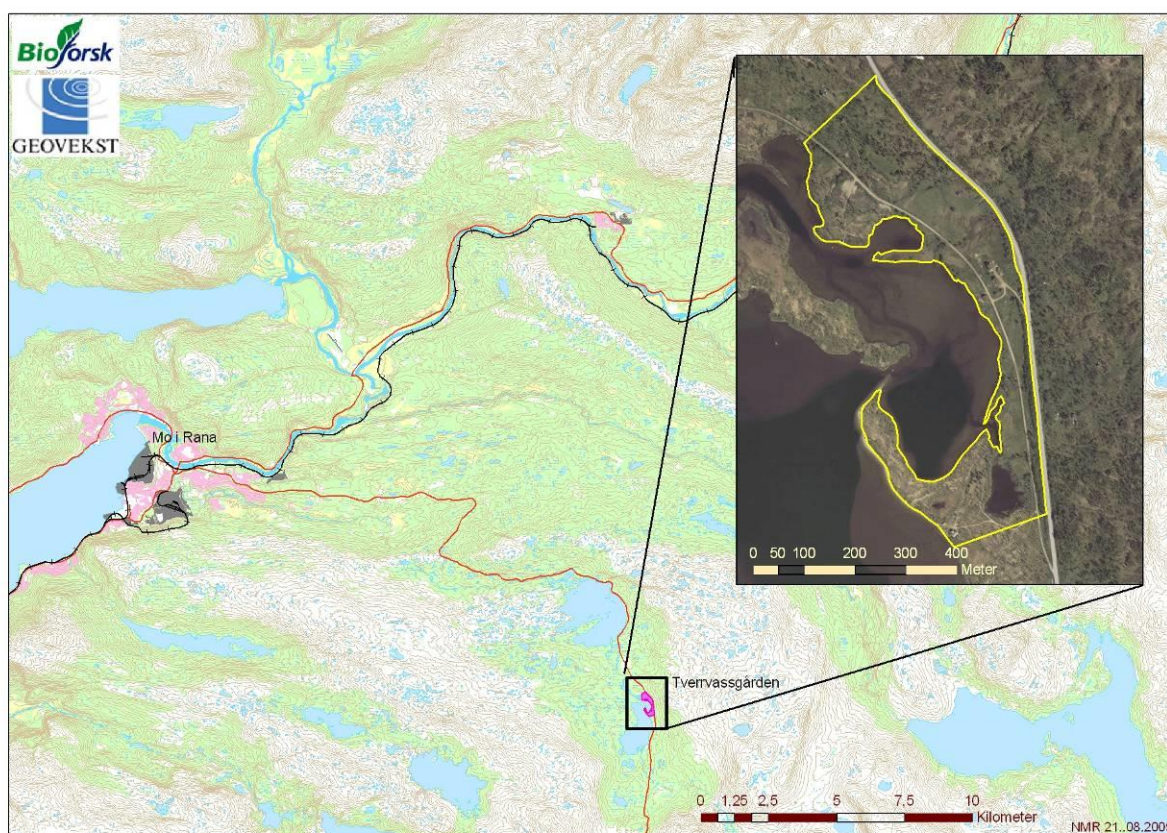
I tillegg til en generell botanisk registrering og anbefaling for restaurering- og skjøtelsestiltak, ble det foretatt en verdisetting av delarealer i forhold til deres biologiske mangfoldet. Dette for å registrere viktige arealer i naturbasen (Direktoratet for naturforvaltning 2009a.) og for å kunne utløse ekstratilskudd for skjøtelsestiltak og drift.

3. Områdebeskrivelse

3.1 Beliggenhet og områdeavgrensing

Tverrvassgården ligger i Rana kommune ca 30 km fra kommunesenteret Mo mot svenskegrensen ved E12.

Skjøtselsplanområdet inkluderer arealene vest for E12 mot Tverrvatn som er i drift eller ønskes tatt i bruk (Figur 1). Både innmark med slåttemark, åpen beiteskog i utkant av innmarka, myrdrag og mindre skog- og krattarealer er inkludert i planområdet. Til sammen omfatter skjøtselsplanen et område på ca. 140 daa.

Figur 1. Oversiktskart over beliggenhet og avgrensning av skjøtselsplanområde for Tverrvassgården.

3.2 Generelle naturforhold

Gården ligger 500 meter over havet og arealet består av bratte bakker spesielt opp mot E12, småkuperte områder og flatere jord som i hovedsak brukes som slåttemark med saubeite om våren. Innimellom finnes det fuktige, myrlendte partier, mens skog og kratt har etablert seg i kantarealer og i bratte bakker.

Området ligger i svak oseanisk seksjon (O1) med forekomst av svak vestlige arter og innslag av arter med østlige trekk (Moen 1998). På grunn av beliggenhet i fjellet forekommer det også en del fjellarter.

Berggrunn består mesteparten av glimmergneis og glimmerskifer. I nord kommer kalkglimmerskifer inn (NGU 2009).

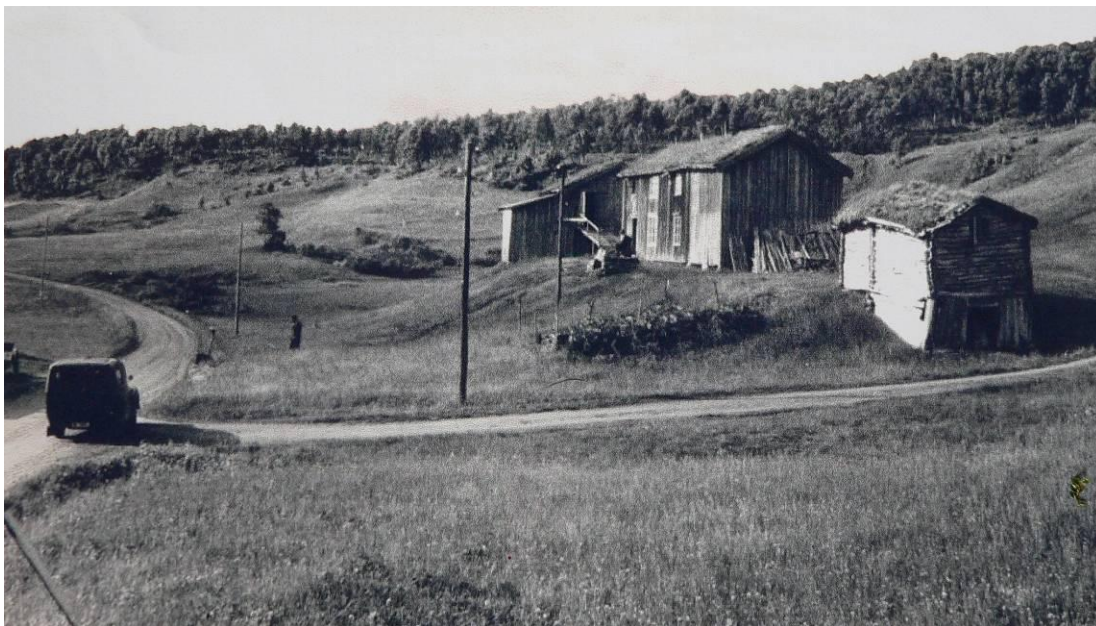
De biologiske verdiene er knyttet til kulturlandskapet med langvarig, ekstensiv drevet slåttemark. På grunn av noen partier med kalkrik berggrunn forekommer det en del kalkkrevende arter som fører til enda høyere biologisk mangfold. Ingen systematiske registreringer av mangfoldet har blitt gjennomført i nyere tid og som har blitt registrert i forhold til artsforekomst, prioriterte naturtyper eller kulturlandskapsverdier i naturbasen (DN 2009a).

3.3 Arealbruk

3.3.1 Kulturlandskap

Tverrvassgården var en del av Coldewin-godset på Helgeland. Tidligere var denne gården forholdsvis stor med 10 registrerte kyr (inkl. okse og kalv) i 1875 og hest og sau i tillegg (Folketelling for Nord-Rana 1875). I 1888 solgte daværende godseier Jacob Coldewin gården til staten og i årene siden har arealene vært forpaktet. Utover gårdsdriften har den fungert som skystasjon i forbindelse med grensetrafikk mellom Norge og Sverige.

Opprinnelig hadde bruket ca 60 dekar innmark, men etter at den nye veien E12 kom, har jorda som nå er på nord-/østsida av E12 grodd igjen (Fylkesmannen i Nordland 2009). I dag er det ca. 30 daa innmark igjen som slås regelmessig.

Figur 2. Tverrvassgården tidlig på 1950 tallet (foto øverst: kilde Per Pettersen; nederst A. Bär).

I 1975 ble driften på gården nedlagt og arealet lå brakk til Per og Tone Pettersen overtok gården i 1997. Da holdt innmarka på å gro igjen med kratt og flere bygninger var helt ødelagt. Noen arealer ble sporadisk slått i 1989 og 1990, men først fra 1997 er de fleste arealene blitt restaurerte og tatt i bruk igjen. I alle årene etter 1997 er det blitt gjennomført slått etter gamle tradisjoner.

I dag slås innmarka på gården hvert år med ljå og tohjulsstraktor, høyet blir bakketørket i noen dager eller hesjet når det regner spesielt mye. Etterpå blir høyet lagret i den gamle låven. Slåttemarkene på gården er både kuperte og bratte slik at dette arbeidet må utføres på "gammelmåten" (Fylkesmannen i Nordland 2009). Slåttemarka har aldri blitt gjødslet med kunstgjødsel. En teig om gangen gjødsles med sauemøkk hvert år.

Per og Tone Pettersen har ca. 200 søyer pluss lam, som er på vårbeite rundt Tverrvassgården. Rundt 10. juni sendes de til fjells og bare noen få blir igjen og beiter arealet på nordsiden nærmest husene. Om høsten sankes sauene fra fjellet og går deretter en kort periode på innmarka før de sendes til slakteriet. I tillegg til sau finnes det fem geiter (i 2009), et par gris og noen høner på gården. Hest og noen kyr har de tidligere hatt og de kan tenke seg å anskaffe hest igjen de nærmeste årene.

I planområdet finnes det gamle kjøreveier for hest. I dag er veiene grodd igjen, men de ønskes gjenåpnet for å kunne nå de små teigene som ønskes restaurert og tatt i bruk igjen som slåttemark.

3.3.2 Bygninger

Våningshuset er bygd i begynnelsen av 1800 tallet. Men huset og driftsbygninger var i ferd med å forfalle etter at gårdsdriften ble nedlagt i 1975. Etter at Per Pettersen overtok gården ble bygningene restaurert i henhold til hvordan de opprinnelig hadde vært. For dette arbeidet fikk dagens drivere Rana kommunes byggeskikkpris i året 2000. Følgende bygninger står nå på gården: våningshuset fra første halvdel av 1800-tallet, fjøset, bur i laftet bjørk (rekonstruksjon), hestestallen (svenskstallen) fra 1912, vedskjul/smie (rekonstruksjon) og utedoen (rekonstruksjon). Tømringen er utført i bjørk og alt arbeidet er basert på gamle bilder fra gården. Våningshuset har fått nytt torvtak og et stort lagerrom i den ene enden er gjort om til boligformål. Tverrvassgården er vernet i verneplan for Rana, kommunedelplan kulturminner, bygninger og andre anlegg. Vedtaket ble gjort av kommunestyret 25.06.02 (Fylkesmannen i Nordland 2009).

Helheten er gjenskapt med bygninger og kulturlandskapet rundt. Historien er også ivaretatt gjennom bilder, dokumenter og gjenstander som fortsatt finnes på gården. Gamle redskaper og verktøy fra gården er samlet, dokumentert og utstilt i et av husene på tunet.

Gårdsanlegget ligger svært godt synlig til fra E12 i et mye brukt utfartsområde og har dermed stor betydning for allmennhetens opplevelse av landskapet.

Figur 3. Tverrvassgården på 1930 tallet og i 2009 (foto øverst: kilde Per Pettersen; nederst A. Bär).

4. Metode

4.1 Feltbefaring og kartleggingsmetoder

4.1.1 Datainnsamling

Vegetasjonskartlegging ble gjennomført i begynnelsen av juli 2009. Kartlegging har foregått ved feltbefaring kombinert med tolking av oversiktsfoto fra Norge i bilder (www.norgebilder.no). Under befaring fikk vi en omvisning på arealene på Tverrvassgården av Per Pettersen hvor han også fortalte om tidligere og dagens arealbruk.

Kartleggingsenhetene baserer seg på Fremstad (1997) og vegetasjonstypene ble kombinert der de opptrer i mosaikk. Under kartlegging har vi konsentrert oss om kulturmarkstyper, spesielt slåttemark, fordi de er mest relevante i skjøtselssammenheng, slik at typer innen sump-, vannkant- og vannvegetasjon ikke ble nærmere differensiert.

I tillegg til vegetasjonstypene ble det laget en artsliste av registrerte karplanter (se vedlegg).

Av tidligere data fra botaniske kartlegginger i området finnes bare en beskrivelse av utvalgte arter fra Heltzen (1834). Ellers har området ikke blitt systematisk kartlagt. Ingen informasjon om artsforekomster, prioriterte natur- og kulturlandskapstyper er derfor registrert i DN sin nettbaserte naturbase (www.dirnat.naturbasen.no) (Direktoratet for naturforvaltning 2009a).

4.1.2 Kart og data

På bakgrunn av manuskart utarbeidet i felt er det laget vegetasjonskart ved hjelp av GIS-programmet ArcGis med bakgrunnskart fra GEOVEKST sin kartdatabase.

Basert på utforming av vegetasjonstypene, arealbruk og hevd ble det i tillegg utarbeidet et kart som viser naturtyper definert som spesielt viktige for biologisk mangfold (etter DN-håndbok 13, 2006). Områder med disse naturtypene verdsettes etter gitte kriterier i DN-håndboka som

- størrelse og velutviklethet
- grad av tekniske inngrep
- forekomst av rødlistearter
- kontinuitetspreg
- sjeldne utforminger

og deles inn i tre kategorier:

- A = svært viktig
- B = viktig
- C = lokalt viktig

Vegetasjons- og naturtypekart, hevd, dagens arealbruk og brukernes tanker om fremtidig drift ble brukt som grunnlag for utarbeiding og sammenstilling av anbefalte skjøtselstiltak i form av kart og tabell med karthensvisning, mål med tiltak, arbeidsbeskrivelsen og prioritet (se Figur 18, Tabell 2).

5. Resultater

5.1 Vegetasjonstypekartlegging

Hovedtyper på Tverrvassgården er slåttemark, kantarealer og fjellbjørkeskog i forskjellige utforminger. I tillegg finnes det mindre arealer med beitemark, myr og skrotemark.

5.1.1 Slåttemark

Vegetasjonssammensetning i slåttemarkene varierer med fuktighetsgraden, baseforsyning og driftsintensiteten, dvs. når enga sist ble gjødslet og/eller tatt i bruk igjen. I planområdet ble følgende vegetasjonstyper registrert:

G4c Frisk fattigeng, engkvein-rødsvingel-gulaks eng, fjelltimotei-seterrapp utforming

Denne typen er den mest utbredte typen på Tverrvassgården. Utformingen er veldig urterik med et generelt høyt artsmangfold. Stor dekning har bl.a. engsoleie, småengkall, marikåpe sp. og skogsstorkenebb. I tillegg forekommer engkarse, hvitkløver, nyresoleie, engfrytle, engsyre, myrmaure, jåblom, mjødurt, og løvetann ved siden av grasarter som rødsvingel, sølvbunke, engrapp, engkvein, kornstarr, slåttestarr, fjelltimotei, gulaks og trådsiv.

G8 Frisk/tørr, middels baserik eng i høyereliggende strøk og nordpå

Denne vegetasjonstypen finnes i de småkuperte slåttemarkene sør og ovenfor gården (Figur 5). I tillegg opptrer utformingen i mosaikk med lågurt-bjørkeskog i fortsettelsen av skråningen nordover og i et gjengroingsstadium i trekanten mellom den gamle kjøreveien, den nordlige yttergrensen av planområdet og en vei opp til ei hytte. Feltsjiktet er kortvokst og godt drenert. Artsmangfoldet er svært høyt med stor andel av kalkkrevende arter og indikatorarter for slått. Overgang til G4-typen er glidende, men innslaget av basekrevende og nordboreale arter er større (Fremstad 1997). I tillegg finnes det et vist innslag av lyngarter. Spesielle arter som vokser her er fjellfrøstjerne, begge marinøkkel-artene, harerug, setermjelt, blåklokke, fjelltistel, fjelltimotei, følblom, fjellsyre, stivstarr, lemmenstarr, fjellstarr, slirestarr, blåbær og tyttebær.

G12 Våt/fuktig, middels næringsrik eng

En slåttemarksteig i sør ligger nær vannkanten og er dermed forholdsvis våt. Vegetasjonssammensetningen er urterik med flere fuktighetsindikatorer som bekkeblom, duskmyrull, trådsiv, harestarr og torvmoser. Krypsoleie, småengkall, engsyre, skogsstorkenebb og slåttestarr har god dekning. Kvitbladtistel, skogssnelle, jonsokkblom og skogstjerne vokser spredt.

G13 Frisk, næringsrik "natureng", skogsstorkenebb-eng, ballblom-eng

Denne typen opptrer i kombinasjon med typen G4c og finnes som regel langs nersiden av den gamle veien. På arealet rundt fjøset får ballblom et større innslag i den ellers artsrike slåttemarka. Andre arter som opptrer i tillegg til de nevnte i typen G4c er dvergjamne, ryllik, gulris, perlevintergrønn, blåklokke og enghumleblom.

G14 Frisk, næringsrik "gammeleng"

Disse arealene er de mest næringsrike og produktive slåtteeengene. En del av arealet er berørt av inngrep i forbindelse med dreneringsproblemer på øversiden av E12. Her ble de anlagt ny avløpskanal gjennom området i 2009 som har medført at arealene ble isådd med frøblanding. Derfor er artssammensetning mer artsfattig og indikatorarter for langvarig drift og slått mangler.

Figur 4. Slåttemark i den sørlige delen av undersøkelsesområdet. I forgrunn vises en fuktig slåttemarkstype (G12) mens teigen bakom klassifiseres som frisk fattigeng (G4c) (foto: A. Bär).

Figur 5. Småkupert slåttemark med artsrik, spesielt urterik, vegetasjon (G8). (foto: A. Bär).

Figur 6. Slåttemark (G14) tilgrensende våningshuset mot nord. Isådd delareal i forbindelse med dreneringstiltak av E12 skimtes i bakgrunn(foto: A. Bär).

Figur 7. Slåttemarksteig (G4c) i nord i skråningen mellom den gamle kjøreveien og E12 (foto: A. Bär).

Figur 8. Både fjellmarinøkkel (t.v.) og marinøkkel (t.h.) forekommer i slåttemarkene på Tverrvassgården (foto: A. Bär og T.H. Carlsen).

5.1.2 Kantarealer

Både artsrike veikanter med slåttemarkspreg og gjengrodde kanter med kratt og ungtrær langs veier og mellom teigene forekommer i planområdet. Vegetasjonen hvor kratt og ungtrær dominerer faller under bjørkeskog-typen som blir nærmere omtalt i Kap. 5.1.4 Skog og kratt vegetasjon.

12c Vegetasjon på vegkanter, tørrbakke utforming

Artsrike vegkanter finnes langs den gamle kjøreveien hvor vegetasjonen slås regelmessig. På den måten forhindrer man gjengroing spesielt med vierkratt og høgstauder. Artsmangfoldet er ganske likt de tilgrensende slåttmarkene med mange urter og høyt antall arter. For artsforekomster se tilgrensende slåttmarkstyper (Figur 15 (kart) og Kap. 5.1.1).

Figur 9. Veikantene slås som er tilknyttet slåttemark og viser høyt artsmangfold (foto: A. Bär).

Figur 10. Der hvor veikantene ikke slås kan høystaude-bjørkeskog etablere seg, her i en smal stripe langs skråningen mellom gammelveien og E12 (foto: A. Bär).

5.1.3 Beitemark

B1/G8 Lågurtskog/ Frisk/tørr, middels baserik eng i høyereliggende strøk og nordpå

På arealene på øvre side, nærmest gården går noen sauer og geiter på beite gjennom hele beitesesongen. Vegetasjonen er en mosaikk av lågurtskog med bjørk i tresjiktet og et forholdsvis kortvokst urte-grasrik feltsjikt. Området har vært tynnet tidligere for å åpne opp vegetasjonsdekket slik at feltsjiktet får økt lystilgang. Spesielt i det nordligste delområdet er innslag av einer i busksjiktet tydelig. I tillegg finnes det et større innslag av lyngarter som blåbær og tyttebær. Artsmangfoldet er høyt.

Figur 11. Naturbeitemark på skråning tilgrensende E12 (foto: A. Bär).

5.1.4 Skog og kratt

A3b Fjellskog utforming av typen røsslyng-blokkebærfuruskog

Bjørk danner et åpent tresjikt og feltsjiktet domineres av bærlyngarter som blokkebær, blåbær, krekling og skrubbær (Figur 12). Disse opptre i mosaikk med grasdominerte flekker hvor smyle, finnskjegg og blåtopp vokser. Urtene som gulris og skogsstjerne forekommer spredt i området.

C2a Høgstaude-bjørkeskog

Høgstaudeskogen er som regel forholdsvis ung og finnes bl.a. langs skråningen mellom gammelveien og E12. Her dominerer bjørk tresjiktet. Feltsjiktet består av høgvekste og konkurransesterke arter som tyrihjel, mjødukt, geitrams og bregner-arter, samt skogsstorkenebb, sløke, engsyre og snelle sp. Mot vannet og i fuktigere partier utgjør vier sp. en god andel i busk- og tresjiktet.

C2c Høgstaudebjørkeskog, lågurt-utforming med spredte høgstauder

Vegetasjonen består av en åpen bjørkeskog som strekker seg langs skråningen fra gamleveien oppover til E12. Feltsjiktet varierer med terrengforholdene fra tørrbakkepreg til fuktigere partier hvor innslaget av høgstauder øker. Spesielt i bratte og oftest også tørre partier øker andel av einer i busksjiktet. Feltsjiktet er gras og urterik, stedvis med funn av kalkkrevende arter som snøsøte.

Figur 12. Åpen fjellbjørkeskog utforming (A3b) med en mosaikk av bærlyng- og grasdominans (foto: A. Bär).

Figur 13. Høgstaudebjørkeskog (C2a) med skogstorkenebb, geitrams og mjødurt i feltsjiktet (foto: A. Bär).

Figur 14. Åpen bjørkeskog, lågurt-utforming med spredte høgstauder (C2c) (foto: A. Bär).

5.1.5 Myrvegetasjon

L Intermediær myrvegetasjon

Denne typen dekker et lite areal ved utløpet av et lite skar langs skråningen der terrenget flater ut. Dominerende arter er bukkeblad, flaskestarr, bjønnskjegg og myrull. Dessuten finnes det myrfiol, blåtopp, rødsvingel og fjellfrøstjerne.

M3b Ekstremrik fastmattemyr, sotstarr-blankstarr utforming

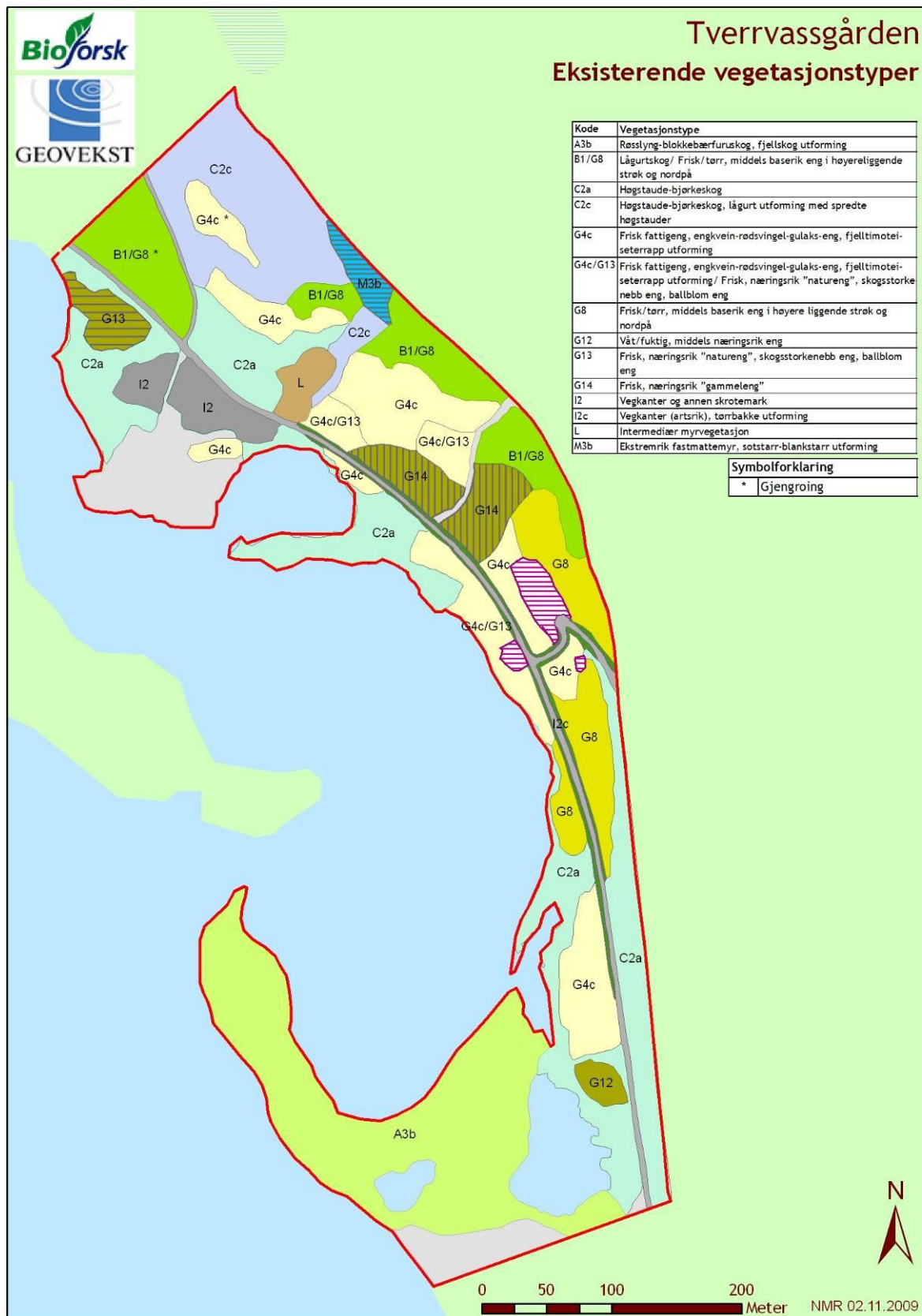
Utformingen er starrisk med bl.a. gulstarr, flaskestarr, slåttstarr, blankstarr, sotstarr, stivstarr, slirestarr og kornstarr. En del fjellarter og kalkrevende arter ble registrert som karakteriserer denne utformingen: gulsildre, fjellfrøstjerne, svartopp og dvergjamne i tillegg til sotstarr og blankstarr. Utover det finnes det myrsauløk, bukkeblad, tettegras, myrhatt, bjønnskjegg, harerug, setergråurt, tepperot og vier sp.

5.2 Vegetasjonstyper og arealstørrelse

Tabell 1. Registrerte vegetasjonstyper (etter Fremstad 1997) og arealstørrelse. Se også vegetasjonstypekart, se Figur 15.

Kode	Vegetasjonstype	Areal [daa]
A3b	Røsslyng-blokkebærfuruskog, fjellskog utforming	27,8
B1/G8	Lågurtskog/ Frisk/tørr, middels baserik eng i høyere liggende strøk og nordpå	13,5
C2a	Høgstaude-bjørkeskog	30,4
C2c	Høgstaude-bjørkeskog, lågurt utforming med spredte høgstauder	14,1
G4c	Frisk fattigeng, engkvein-rødsvingel-gulaks-eng, fjelltimotei-seterrapp utforming	16,7
G4c/ G13	Frisk fattigeng, engkvein-rødsvingel-gulaks-eng, fjelltimotei-seterrapp utforming/ Frisk, næringsrik "natureng", skogsstorke-nebb eng, ballblom eng	6,2
G8	Frisk/tørr, middels baserik eng i høyere liggende strøk og nordpå	8,4
G12	Våt/fuktig, middels næringsrik eng	1,0
G13	Frisk, næringsrik "natureng", skogsstorkenebb eng, ballblom eng	2,1
G14	Frisk, næringsrik "gammeleng"	5,2
I2	Vegkanter og annen skrotemark	4,0
I2c	Vegkanter (artsrik), tørrbakke utforming*	2,7
L	Intermediær myrvegetasjon	2,7
M3b	Ekstremrik fastmattemyr, sotstarr-blankstarr utforming	1,4
		SUM = 136,2

* andel areal er trolig noe overestimert, men pga av synliggjøring og framstilling på kart ble veikantene avgrenset mer romslig.

Figur 15. Vegetasjonstypekart over Tverrvassgården (basert på Fremstad 1997). Areal med driftsbygninger er markert med røde streker.

5.3 Viktige naturtyper for biologisk mangfold

Området har ikke blitt systematisk kartlagt før, og derfor er ingen informasjon om artsforekomster, prioriterte natur- og kulturlandskapstyper er så langt registrert i DN sin nettbaserte naturbase (Direktoratet for naturforvaltning 2009a). For å legge en registrering i naturbasen bedre til rette ble forekomsten av viktige naturtyper på Tverrvassgården omtalt og verdisatt. På Tverrvassgården forekommer utformingene slåttemark (D01) og artsrike veikanter (D03) som faller under de naturtypene som er klassifisert som spesielt viktige for biologisk mangfold etter DN-håndbok 13 (DN 2006). Forekomsten av viktige naturtyper for biologisk mangfold og verdisetting av lokalitetene er vist i Figur 16.

Slåttemark (D01)

Tradisjonelt drevet slåttemark har blitt sjelden i landet enten på grunn av intensivering eller gjengroing. På Tverrvassgården drives slåttemark på en ekstensiv måte ved å gjødsle bare med husdyrgjødsel og dette med flerårig intervall. Slåttet skjer forholdsvis sent i sesongen og høyet bakketørkes (værvhengig) og hesjes. Utforminger med kalkkrevende arter finnes spredt i områder hvor kalkholdig berggrunn finnes nær overflaten. Her er artssammensetningene spesielt artsrike.

Artsrike veikanter (D03)

Artsrike veikanter regnes som sterkt truet (Direktoratet for naturforvaltning 2006). På Tverrvassgården slås veikantene særlig i tilknytning til slåttemarkene og artssammensetningen er derfor forholdsvis lik den. Veikantene viser høyt biologisk mangfold og har i tillegg en viktig funksjon som spredningskorridorer og som estetisk opplevelse.

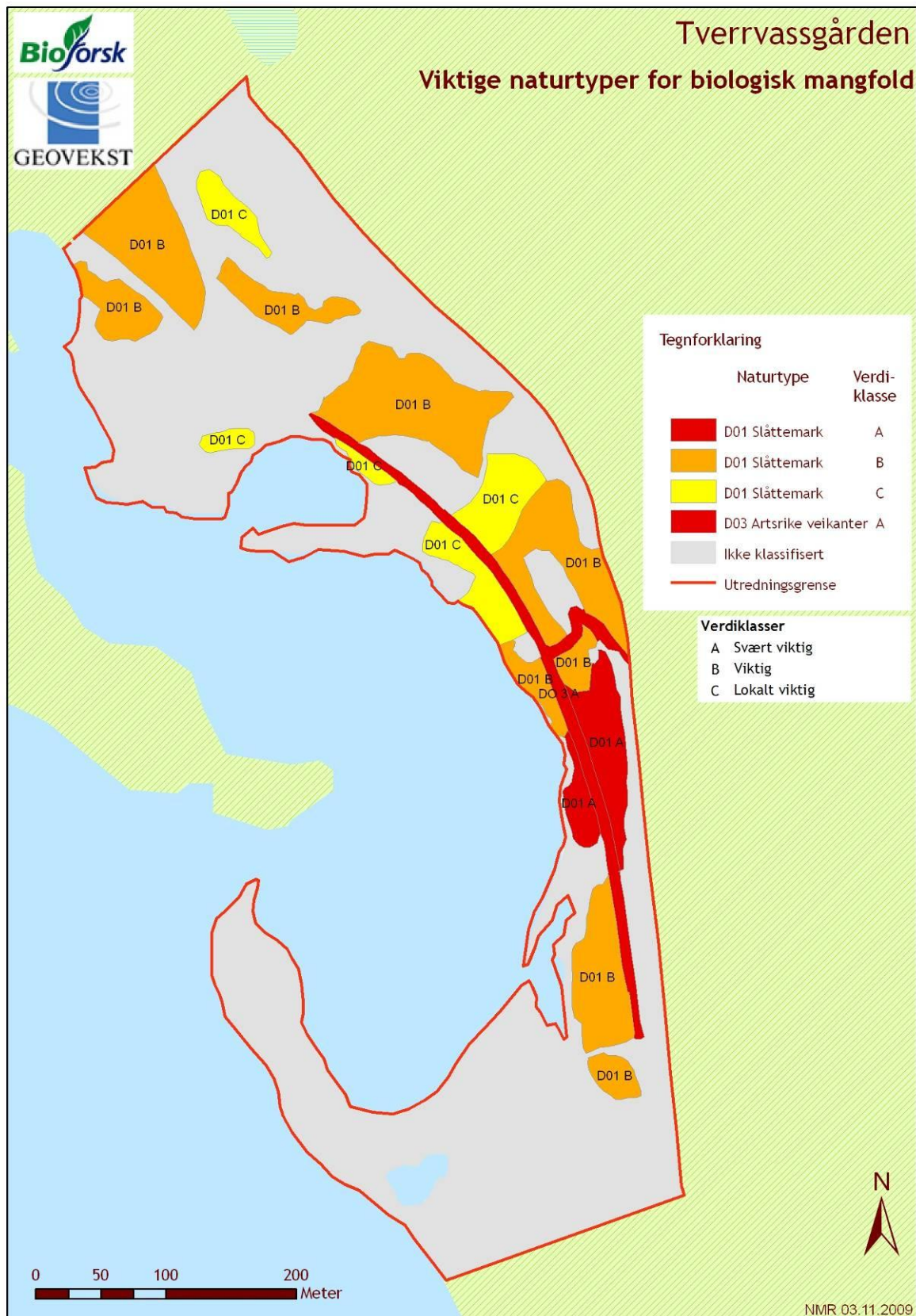
5.3.1 Verdisetting av naturtyper

Slåttemarkene av vegetasjonstypen frisk/tørr, middels baserik eng i høyereliggende strøk og nordpå (G8) er artsmangfoldet svært høyt med en stor andel av kalkkrevende arter og indikatorarter for slåttemark. I tillegg er området småkupert som fører til forskjellige vekstbetingelse og et større biologisk mangfold. Ingen inngrep og kontinuitet i driften bidrar også til at disse arealene blir klassifisert som de mest verdifulle og er **svært viktige (A)** for det biologiske mangfoldet.

Mange kalkkrevende arter, bl.a. rike orkidéforekomster, finnes også på arealet lengst i nord. Siden det gror igjen i dag blir arealet klassifisert som **viktig (B)**, men har et stort potensiale til oppgradering.

Langvarig ekstensiv og tradisjonell drift på de andre slåttesteigene har ført til at artsmangfoldet også der er høyt og at de framstår som velutviklet. De fleste arealene blir dermed klassifisert som **viktig (B)**, uavhengig av vegetasjonsutformingen innenfor kulturbetinget engvegetasjon (G-typene) (etter Fremstad 1997). Skillet mellom disse og arealene klassifisert som **lokal viktig (C)** er hovedsakelig graden av tekniske inngrep med tanke på den nye dreneringskanalen og innsåing av berørte arealer og i forhold til redusert artsmangfold pga gjødsling.

Veikantene anses som generelt **svært viktig (A)** der de slås regelmessig. De går nesten gjennom hele område og er velutviklet. Spesielt i tilknytning til slåttemark er artsmangfoldet høyt.

Figur 16. Naturtyper som er viktig for biologisk mangfold (basert på DN håndbok 13) med verdisetting av arealer for biologisk mangfold som svært viktig (A), viktig (B) og lokalt viktig (C).

6. Restaurering og skjøtsel

6.1 Overordnede mål

1. Opprettholde kulturlandskapsbildet med småskala strukturer

Landskapsbildet er preget av småskala driftsstruktur med små teiger. Landskapet er kupert som medfører stor variasjon i jorddybde og helningsgrad. Det har ikke blitt gjennomført inngrep som bakkeplanering og drenering. Kantvegetasjon slås, noe som bidrar til at kulturlandskapet holdes åpent. Man ønsker å ta vare på de gamle ferdsels- og kjøreveier i området. Våningshuset og driftsbygninger har blitt restaurert og bidrar til tidsdybden i kulturlandskapet.

2. Bevare de artsrike slåttemarkene

Siden 1997 har de fleste innmarksarealene rundt Tverrvassgården blitt åpnet, tatt i bruk igjen og slått sammenhengende etter de lå brakk i ca. 20 år etter at driften opphørte i 1975. Arealene drives ekstensiv ved slått og brukes til vårbeite for sauene. Kunstgjødsel brukes ikke i det hele tatt, bare noe husdyrgjødsel som spres på en av slåttemarkene hvert år. Graset bakketørkes eller hesjes i tilfelle det regner mye. Denne ekstensive driftsmåten har ført til et stort botanisk mangfold med urterik engvegetasjon og noen spesielle artsforekomster. De artsrike slåttemarkene er en sjelden naturtype i dagens kulturlandskap og bør bevares gjennom å fortsette med den kontinuerlige og ekstensive driftsmåten.

3. Støtte slått av kantvegetasjonen

I tilknytning til slåttemark slås veikantene på Tverrvassgården på lik linje med selve slåttemarkene. På den måten har det utviklet seg en artsrik veikantvegetasjon og gjengroing med kratt og høgvokste arter har blitt forhindret. Dette er et viktig bidrag til artsmangfoldet i området, for spredning av arter og i forhold til kulturlandskapsbildet. Det finnes støtteordninger i form av tilskudd til slått av veikanter.

4. Restaurere gamle kjøreveier og tilknyttete små slåtteteiger

Langs skråningen på nordøst siden av skjøtelsesplanområdet finnes det gamle kjøreveier for hest for å nå de små slåtteteigene i området (Figur 17). Disse er gjengrodd og det ønskes åpnet opp i skogen langs veiene for å synliggjøre kultursporene, men også for å kunne ta noen av de slåttelappene i bruk igjen som også er gjengrodd med kratt.

Figur 17. Gammel kjørevei for hest (foto: A. Bär).

6.2 utfordringer og viktige faktorer for anbefalte tiltak

6.2.1 Slåttemark

Slåttemark som er i langvarig hevd, som ikke vært oppdyrket og isådd i senere tid og som ikke/i liten grad har vært gjødslet på moderne vis har som regel stor betydning for det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet og er klassifisert som truet vegetasjonstype innen DN sin naturtypeklassifisering (Direktoratet for naturforvaltning 2006, 2009b).

For å skjøtte artsrike slåttemarker på en god måte, ble det satt opp følgende punkter i handlingsplanen for slåttemark (Direktoratet for naturforvaltning 2009b) som er viktig å ta hensyn til:

- slåttemark skal skjøttes ved slått
- slåtten skal gjennomføres sent (tradisjonelt tidspunkt)
- ikke bruk av tunge maskiner
- høyet bør bakketørkes i noen dager eller hesjes
- høyet må fjernes etter tørk og det som ikke brukes bør brennes utenfor slåttemarka
- arealene kan gjerne beites om (våren og) høsten, men tråkkskader bør unngås når tunge dyr beiter og det regner mye
- ikke øke gjødselmengden/endre gjødseltypen på tidligere svak gjødslete arealer

Ved restaurering av slåttemark må trær og busker ryddes for å sikre lystilgang og at det derigjennom kan utvikle seg et tett grasteppes. Kratt og unge trær kan fjernes med rot (Norderhaug 1999). Ved rydding om sommeren fjerner man mest næring, noe som er viktig for utvikling av en artsrik slåttemark. Rydding om vinteren kan være aktuell når man må ta hensyn til sårbar vegetasjon eller når det er for blødt i bakken og faren for dype sår i jorda er stor. Strø i form av vissent gras, blader og kvister må fjernes for å sikre lystilgangen for de spirende plantene og begrense gjødslingseffekten ved nedbryting av materialet (Norderhaug 1999). Etter restaureringsfasen må man komme i gang med skjøtsel i form av slått så snart som mulig for å fremme artsmangfold som er typisk for slått og for å forhindre etablering av uønskete arter.

6.2.2 Kantvegetasjon

Artsrike veikanter og kantsoner supplerer urterike slåttemarker og fungerer som spredningskorridorer for frø og pollen (Direktoratet for naturforvaltning 2006, 2009b). Mange av de sjeldne artene fra slåttemark kan overleve og sprer seg i veikanten. Vegetasjonstypen regnes som sterk truet (Direktoratet for naturforvaltning 2006). Skjøtsel av slik kantvegetasjon er ikke bare viktig med tanke på artsmangfoldet, men også som en estetisk opplevelse av kulturlandskapet.

Veikantene skal i likhet med slåttemarkene, slås regelmessig og gjerne litt senere i vekstsesongen. Man skal mest mulig unngå grøfterens, gjødsling av kantene og sprøyting. Oppvekst av kratt og busker må eventuelt ryddes manuelt.

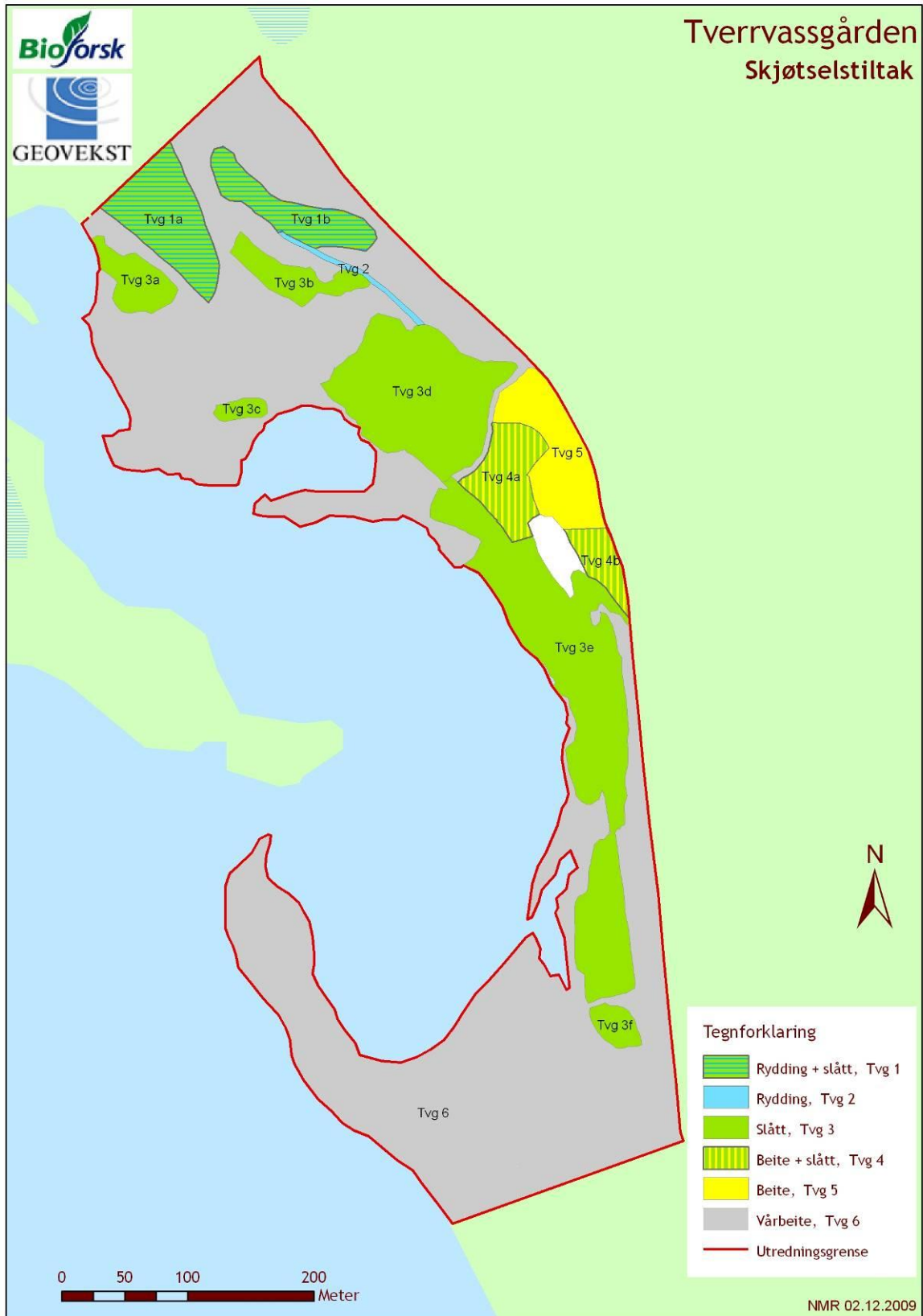
6.2.3 Beite med sau

Sau beiter selektiv og spesielt mye urter og en del lauv ved siden av gras. Det kan hende at sauene foretrekker spesielle arter, f.eks. orkidéer og faren for at sauene plukker disse er størst om våren i motsetning til høstbeite. Ved å la dyrene gå over hele område er vegetasjonen mindre utsatt for at alle orkidéer blir plukket og spist opp. Dyrene som går på innmarksbeite på Tverrvassgården i hele beitesesongen går fritt og kan utnytte hele arealet, men de holder seg mesteparten nært våningshuset og påvirker vegetasjonen bare på de avmerkete områder i Figur 18.

6.3 Anbefalte skjøtselstiltak

Tabell 2. Oversikt over anbefalte tiltak på Tverrvassgården. Arealene der tiltakene skal utføres er avmerket i Figur 18.

Kart-kode	Arbeidsbeskrivelse	Mål med tiltak	Prioritet
Tvg1a+b	etappevis rydding av kratt og skog	<ul style="list-style-type: none"> • begrense gjengroing med kratt • åpne opp områder som tidligere vært slått 	2
	etablere slått	<ul style="list-style-type: none"> • etablere flere områder hvor slått var vanlig tidligere • ta vare på det biologiske mangfoldet som er avhengig av slått og lystilgang 	2
Tvg2	rydding av kratt på gamle kjøreveier for hest	<ul style="list-style-type: none"> • bevare kulturspor og ta vare på framkommelighet mellom småeigene 	2
Tvg3a-f	fortsette med ekstensiv slått og hesjing (se også kap. 6.2.1)	<ul style="list-style-type: none"> • bevare det åpne landskapet med artsmangfoldet • fortsette tradisjonen med slått • bidra til å formidle en del av kulturhistorien 	1
	slått av veikanter	<ul style="list-style-type: none"> • bevare det åpne landskapspreget • ta vare på det biologiske mangfoldet og spredningskorridorer 	1
Tvg4a+b	fortsette med kombinert slått og geit-/saubeite	<ul style="list-style-type: none"> • bevare det åpne landskapet med artsmangfoldet • forhindre gjengroing med kratt og høgvekste stauder og grasarter • ha områder for dyr som ikke skal beite i fjellet 	2
Tvg5	beite med geit og sau	<ul style="list-style-type: none"> • holde bratte partier åpent • ha områder for dyr som ikke skal beite i fjellet 	2
Tvg6	vårbeite med sau i hele område	<ul style="list-style-type: none"> • holde landskapet åpent • forhindre beitepress på enkelte områder, spesielt med orkidéforekomster 	2

Figur 18. Anbefalte skjøtselstiltak på Tverrvassgården.

7. Referanser

- Direktoratet for naturforvaltning (DN) 2006. Kartlegging av naturtyper - Verdisetting av biologisk mangfold. DN-håndbok 13, 2. utgave 2006 (oppdatert 2007).
- Direktoratet for naturforvaltning (DN) 2009a. Naturbase. <http://dnweb12.dirnat.no/nbinnsyn>
- Direktoratet for naturforvaltning (DN) 2009b. Utkast til handlingsplan for slåttemark.
- Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. - NINA Temahefte 12: 1-279.
- Fylkesmannen i Nordland 2009. www.fmno.no
- Heltzen, I.A. 1834. Ranens Beskrivelse (*Forsøg til Physisk og Oeconomisk Beskrivelse over Ranens Præstegjeld i Nordlandene 1834*), Rana museums- og historielag, Bodø 1975.
- Lid, J. & Lid, D. T. 1994. Norsk flora. Sjette utgave. Det Norske Samlaget.
- Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens Kartverk, Hønefoss.
- Norderhaug, A. (red.) 1999. Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget.

8. Vedlegg

Nr. Emne

1 Artliste for karplanter på Tverrgassgården

1 Artsliste for karplanter på Tverrgassgården

Norske navn	Latinske navn
Ballblom	Trollius europaeus
Bekkeblom	Caltha palustris
Bjønnskjegg	Trichophorum cespitosum
Blankstarr	Carex saxatilis
Bleikstarr	Carex pallescens
Blåbær	vaccinium myrtillus
Blåklokke	Campanula rotundifolia
Blåkoll	Prunella vulgaris
Blåtopp	Molinia caerulea
Blokkebær	Vaccinium uliginosum
Brudespore	Gymnadenia conopsea
Bråtestarr	Carex pilulifera
Bukkeblad	Menyanthaceae trifoliata
Dunbjørk	Betula pubescens
Dvergjamne	Selaginella selaginoides
Duskmyrull	Eriophorum angustifolium
Einer	Juniperus communis
Engfiol	Viola canina
Engfrytle	Luzula multiflora ssp multiflora
Enghumleblom	Geum rivale
Engkarse	Cardamine pratensis
Engkvein	Agrostis capillaris
Engrapp	Poa pratensis
Engsoleie	Ranunculus acris ssp. acris
Engsvingel	Festuca pratensis
Engsyre	Rumex acetosa
Finnskjegg	Nardus stricta
Fjellfiol	Viola biflora
Fjellforglemmegei	Myosotis decumbens
Fjellfrøstjerne	Thalictrum alpinum
Fjellmarinøkkel	Botrychium boreale
Fjellrapp	Poa alpina
Fjellstarr	Carex norvegica
Fjellsnelle	Equisetum variegatum
Fjellsyre	Oxyria digyna
Fjelltimotei	Phleum alpinum
Fjelltistel	Saussurea alpina
Flaskestarr	Carex rostrata
Følblom	Leotodon autumnalis

Fugletelg	<i>Gymnocarpium dryopteris</i>
Fuglevikke	<i>Vicia cracca</i>
Geitrams	<i>Epilobium angustifolium</i>
Grasstjerneblom	<i>Stellaria graminea</i>
Gulaks	<i>Anthoxanthum odoratum</i>
Gulris	<i>Solidago virgaurea</i>
Gulsildre	<i>Saxifraga aizoides</i>
Gulstarr	<i>Carex flava</i>
Harerug	<i>Bistorta vivipara</i>
Harestarr	<i>Carex ovalis</i>
Hengeaks	<i>Melica nutans</i>
Hundekjeks	<i>Anthriscus</i>
Høymole	<i>Rumex longifolius</i>
Hårfrytle	<i>Luzula pilosa</i>
Jåblom	<i>Parnassia palustris</i>
Karve	<i>Carum carvi</i>
Kornstarr	<i>Carex panicea</i>
Korallrot	<i>Corallorhiza reifida</i>
Kranskonvall	<i>Polygonatum verticillatum</i>
Krekling	<i>Empetraceae nigrum</i>
Krypkvein	<i>Agrostis stolonifera</i>
Kvitblattistel	<i>Cirsium helenioides</i>
Kvitkløver	<i>Trifolium repens</i>
Legeveronika	<i>Veronica officinalis</i>
Legevintergrønn	<i>Pyrola rotundifolia</i>
Lemenstarr	<i>Carex macloviana</i>
Liljekonvall	<i>Convallaria majalis</i>
Løvetann sp.	<i>Taraxacum cf. coll.</i>
Maiblom	<i>Maianthemum bifolium</i>
Marikåpe sp.	<i>Alchemilla sp.</i>
Marimjelle sp.	<i>Melampyrum sp.</i>
Marinøkkel	<i>Botrychium lunaria</i>
Mjødurt	<i>Filipendula ulmaria</i>
Myrfiol	<i>Viola palustris</i>
Myrhatt	<i>Potentilla palustris</i>
Myrmaure	<i>Galium palustre</i>
Myrsaulauk	<i>Triglochin palustris</i>
Nattogdag	<i>Viola tricolor</i>
Nyresoleie	<i>Ranunculus auricomus</i>
Perlevintergrønn	<i>Pyrola minor</i>
Prestekrage	<i>Leucanthemum vulgare</i>
Rød jonsokblom	<i>Silene dioica</i>

Rødkløver	<i>Trifolium pratense</i>
Rødsvingel	<i>Festuca rubra</i>
Rogn	<i>Sorbus aria</i>
Røsslyng	<i>Calluna vulgaris</i>
Ryllik	<i>Achillea millefolium</i>
Rypestarr	<i>Carex lachenalii</i>
Setergråurt	<i>Omalotheca norvegica</i>
Setermjelt	<i>Astragalus alpinus</i>
Skogsnelle	<i>Equisetum sylvaticum</i>
Skogstjerne	<i>Trientalis europaea</i>
Skogstorkenebb	<i>Geranium sylvaticum</i>
Skrubbær	<i>Cornaceea suecica</i>
Slirestarr	<i>Carex vaginata</i>
Sløke	<i>Angelica sylvestris</i>
Slåttestarr	<i>Carex nigra</i> ssp. <i>nigra</i>
Smyle	<i>Deschampsia flexuosa</i>
Småengkall	<i>Rhinanthus minor</i>
Snøsøte	<i>Gentiana purpurea</i>
Sotstarr	<i>Carex atrofusca</i>
Stivstarr	<i>Carex bigelowii</i>
Storengkall	<i>Rhinanthus serotinus</i>
Svartopp	<i>Bartsia alpina</i>
Sveve sp.	<i>Hieracium</i> sp.
Sølvbunke	<i>Deschampsia cespitosa</i>
Teiebær	<i>Rubus</i>
Tepperot	<i>Potentilla erecta</i>
Tettegras	<i>Pinguicula villosa</i>
Timotei	<i>Phleum pratense</i>
Tiriltunge	<i>Lotus corniculatus</i>
Trådsiv	<i>Juncus filiformis</i>
Tveskjeggveronika	<i>Veronica chamaedrys</i>
Tyrihjelms	<i>Aconitum septemtrionale</i>
Tyttebær	<i>Vaccinium vitis-idaea</i>
Vanlig arve	<i>Cerastium fontanum</i>
Vendelrot	<i>Valeriana sambucifolia</i>
Vier sp.	<i>Salix</i> sp.
Øyentrøst sp.	<i>Euphrasia</i> sp.